

מטבע ישראלי זוכה בתואר "מטבע השנה 2012"

האם באמת מגיע לנו?

מאת: פנחס בר־זאב

בחודש ינואר 2012 הודיעה חברת קראוזה האמריקנית, המארגנת כבר 29 שנים את תחרות "מטבע השנה", כי בתואר הנכסף של מטבע השנה לשנת 2012 זכה מטבע ישראלי. חתן הפרס הינו מטבע הזיכרון "יונה במעי הדג" בערך 2 ש"ח שהונפק על ידי בנק ישראל בשנת 2010 (התש"ע) ומשווק לאספנים על ידי החברה הישראלית למדליות ולמטבעות. מבט חטוף באתר חברת קראוזה – המוכרת לנו היטב כמו"ל של קטלוגים וספרות מקצועית נומיסמטיים – מגלה כי למעשה מדובר ב-"מטבע השנה לשנת 2010", כי כל המטבעות אשר השתתפו בתחרות הונפקו בשנת 2010. פרט זה אינו גורע מהרגשת גאווה נומיסמטית וציונית כנה בלבי. מה גם, שמטבע "יונה במעי הדג" מצטיין ביופיו ופשטותו ומגלם בתוכו סיפור תנ"כי מרתק ואנושי.

ככתוב בספר "יונה", נצטווה יונה הנביא על ידי הקב"ה ללכת מארץ ישראל לעיר נינוה בירת אשור (לדעת היסטוריונים רבים כיום מוסול בעירק) כדי להזהיר את תושביה כי עירם תוחרב אם לא יחדלו מדרכם הרעה ויכפרו על עוונותיהם. יונה, לעומת זאת, החליט לברוח ממשימתו ועלה בנמל יפו על ספינה המיועדת להפליג לתרשיש (ככל הנראה בספרד). בדרכה בים התיכון נקלעה הספינה לסערה עזה ואנשי צוותה האמינו כי אחד מנוסעיה אחראי לכעסו של האל ומצוקתם. לאחר הפלת גורלות נפל הגורל על יונה אשר הודה באשמתו. יונה הושלך לים הסוער שלפתע פתאום שקט.

דג גדול אשר שחה בקרבתו, בלע את יונה, שהתפלל לה' שיצילו. לאחר שלושה ימים ולילות בקרבי הדג נענה הקב"ה להפצרותיו והדג הקיאו לחוף. יונה, שהבין היטב כי הפר את צו האל, חזר על עקבותיו והלך לנינוה. מלך נינוה ועמו כיפרו על מעשיהם הרעים והעיר ניצלה מחורבן.

פני המטבע מראה את יונה הנביא כשהוא מתפלל לקב"ה מתוך מעי הדג. שילוב נאה של סיפור תנ"כי ידוע ואנושי, ועיצוב יפה אך פשטני של האמן גדעון קייך, זיכוהו בתואר "מטבע השנה לשנת 2012". הפרס הוענק בפברואר השנה על ידי דייב הארפר, העורך של Numismatic News, למרדכי (מוטי) פיין, מנהל מחלקת המטבע של בנק ישראל,

בטקס שנערך במסגרת התערוכה הנומיסמטית העולמית בברלין. בתמונה אנו רואים בצד ימין את מוטי פיינ המקרין אושר וגאוה על הזכייה, ובצדק.

בצדק? למרות יופיו של המטבע הזוכה, האם באמת מגיע לבנק ישראל פרס נומיסמטי? בואו ונראה: החל משנת 1983 (התשמ"ד) עד 1992 (התשנ"ג) הנפיק בנק ישראל מידי שנה בשנה לציבור הרחב מטבעות חנוכה בערכם הנומינלי. נוהג נומיסמטי מבורך זה הופסק בפתאומיות, ככל הנראה בלחץ החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות ומתוך חוסר עניין בנומיסמטיקה מצד אנשי מחלקת המטבע בבנק ישראל.

בשנת 1984 החל בנק ישראל ביוזמה נומיסמטית של הנפקת סידרת מטבעות למחזור "אישים על פני מטבעות". במסגרת סידרה זו הונפקו מטבעות המנציחים את תיאודור הרצל (10 שקלים, התשמ"ד), דוד בן-גוריון (50 שקלים, התשמ"ה), ז'בוטינסקי (100 שקלים, התשמ"ה), אדמונד דה-רוטשילד (½ ש"ח התשמ"ו), מ' שנים לישראל והרמב"ם (1 ש"ח התשמ"ח), לוי אשכול (5 ש"ח, התש"ן), חיים ויצמן (5 ש"ח התשנ"ג), ולבסוף גולדה מאיר (10 ש"ח התשנ"ה). לצערם של האספנים הופסקה מסורת נומיסמטית זו מאז 1995, כנראה שוב מחוסר עניין בהיבט הנומיסמטי של הנפקת מטבעות למחזור ולחץ מצד חברת המדליות.

בשנות ה-80 ותחילת שנות ה-90 של המאה הקודמת שיווק בנק ישראל בסניפיו מוצרים נומיסמטיים כגון גיליונות שטרות לא-חתוכים, מקפלות עם שטרות, סטים של מטבעות חנוכה ועוד, במחירים השווים לכל נפש. כאן ידוע בוודאות כי בלחץ חברת המדליות נדרש הבנק על ידי הכנסת לחדול מיוזמה זו, כביכול בגלל עבירה על חוק בנק ישראל האוסר על הבנק המרכזי שלנו לעסוק במסחר והמורה לו למסור את שיווקם של פריטים נומיסמטיים לחברת המדליות.

עד שנת 2004 נהגה מחלקת המטבע של בנק ישראל לפרסם בדו"ח השנתי שלה את כמויות ההנפקה השנתיות של מטבעות המחזור וכן את שמות המיטבעות בחו"ל בהן הוטבעו. אולם, מאז ועד היום מסרב בנק ישראל בתוקף לגלות פרטים אלה באמתלות שונות, כגון סיבות פוליטיות, ביטחוניות, מסחריות ועוד מיני טענות המעלות גיחוך בקהיליה הנומיסמטית והעומדות בסתירה לחוק חופש המידע לפיו "לכל אזרח ישראלי או תושב הזכות לקבל מידע מרשות ציבורית". אולם, בסירובם למסור פרטים אלה מסתמכים אנשי מחלקת המטבע על סעיף 9 לחוק זה המפרט את הסייגים שנזכרו לעיל המאפשרים לבנק ישראל להתחמק מהוראות החוק.

בניגוד גמור למדיניותו של בנק ישראל ה"מייבשת" הלכה למעשה את הנומיסמטיקה העממית הישראלית, נחלו תוכניות הנפקות של סידרות מטבעות למחזור הצלחה מסחררת בארצות רבות, כגון סידרת ה-State Quarters האמריקנית, סידרת מטבעות בערך 1 דולר המנציחה את נשיאי ארה"ב, וכן מטבעות זיכרון בערך 2 אירו למחזור המנופקים על ידי הבנקים המרכזיים בגוש האירו לכל דורש בערכם הנומינלי. כתוצאה מתוכניות הנפקה אלו, זוכה הנומיסמטיקה של המדינות המנפיקות לעדנה, כאשר מאות אלפים ויותר מצטרפים למעגל אספני המטבעות. לעומת זאת, כל מה שיש למדינת ישראל להציע הם מטבעות כסף וזהב הנמכרים במחירים מופקעים ובכמויות מצחיקות של כמה מאות עד אלפים בודדים לכל הנפקה. בחירתה של מטבע "יונה במעי הדג" למטבע השנה לשנת 2012 לא יביא לשינוי מגמה, אלא רק על ידי חידוש הנפקת מטבעות זיכרון למחזור, למכירה לציבור הרחב בערכם הנומינלי.

מטבע ישראלי זכה השנה בתואר נומיסמטי עולמי נכסף. מזל טוב, ישראל! מגיע לך, מטבע יפהפה וסיפור תנ"כי מרגש. אבל האם מגיע פרס נומיסמטי לבנק מרכזי שמושך לחלוטין את ידיו מן הנומיסמטיקה העממית, בניגוד למגמה השלטת בעולם?